

کسروی و تاریخ مشروطه ایران

جادارد هرگاه که گفتگوی انقلاب مشروطه

ایران بمیان می آید از شادروان کسروی هم یاد

شود . کسروی باندوبین تاریخ مشروطه ایران

خدمت بزرگی بملت ما کرده است

تاریخ نویسی دردنیای نو، بصورت یک علم درآمده است .

امروز دیگر نام مورخ را بر روی وقایع نگاران دربار سلطنتی که

سمت مورخ و شاعر ندیم و میرشکار را یکجا کرد آورده بودند ، نمی

اوایل اکتبر ۱۹۰۸ - ۱۸ رمضان ۱۳۲۶ - مردم تبریز برضد

دولت محمد علیشاهی قیام کردند . در ۱۱ اکتبر چهارصد قزاق

برای خواباندن آتش انقلاب آذربایجان بتبریز فرستاده شد.

۲۳ مارس ۱۹۰۹ - ۱۲ صفر ۱۳۲۷ - مردم تبریز پس از آنکه

یکسال در محاصره قوای دولتی و خانهای عشایر بودند ودمی از

بیکار دست نکشیدند سرانجام در این روز قوای دولتی را درهم

شکستند. شکست محمد علیشاه از اینجا آغاز شد.

۵ ژانویه ۱۹۰۹ - ۲۳ ذی الحجه ۱۳۲۷ - قوای مجاهدین جنوب

اصفهان را از دست دولتیها بیرون آوردند

۵ مه ۱۹۰۹ - ۱۴ ربیع الثانی ۱۳۲۷ - مجاهدین شمال بفرماندهی

«بفرم خان» تبریز را آزاد کردند.

۲۳ ژوئن ۱۹۰۹ - ۶ جمادی الثانی ۱۳۲۷ - مجاهدین جنوب نیروی

دولتی را از قم به عقب راندند

۱۳ ژوئیه ۱۹۰۹ - ۲۴ جمادی الثانی ۱۳۲۷ - قوای ملی از

شمال وارد پایتخت شدند

۱۶ ژوئیه ۱۹۰۹ - ۲۷ جمادی الثانی - محمد علیشاه در مقابل

قوای ملی تاب نیاورد و سفارت روس تزاری پناه برد، مجلس بار

دیگر کشوده شد و شاه مستبد وقانون شکن را خلع کرد.

گذارند. مورخ امروز باید با روش علمی تحقیقات تاریخی آشنا باشد. فلسفه تاریخ را بداند. از روش گردآوری اسناد و مدارک تاریخی و طرز تدوین و بکار بردن آن اطلاع داشته باشد و بالاخره بتواند با استدلال مثبت یا «استدلال منفی» جاهای خالی میان اسناد و مدارک را پر کند ورشته ارتباطی بین اسناد و مدارک گردآوری شده، برطبق جریان درست و واقعی تاریخ، از نظر فلسفه تاریخ بوجود آورد.

بیان این مطلب مستلزم بحث درازی است که صفحات «کبوتر صلح» گنجایش آنرا ندارد و ما نیز در صدد بیان این معنی نیستیم. کوشش شادروان کسروی در راه نوشتن تاریخ مشروطه ایران ازین لحاظ کوشش ارزنده و شایان تقدیر است. کسروی با جمع آوری مدارک و اسناد فراوان در تاریخ مشروطه ایران نشان داد که انقلاب مشروطیت ساخته و پرداخته دست فرزندان رشید خلق ایران بود و درین تحول میرزا رضاها حیدر عموغلیها، علی مسیوها، ستارخانها و صوراسرافیلها نقشی بسیار مهمتر و تابناکتر از امثال سعدالدوله و نصرالملک و مشیرالدوله و تقی زاده و امثال آنان داشته اند. وی بی مدیحه سرایی و حماسه پردازی، باسناد و مدرک نشان داد که «میوه چینان» انقلاب سرانجام از تکامل و رسیدن آن جلوگیری کردند و کوشیدند تا این نهال جوان و نارس را بسوی دیوار سفارت انگلیس کج کنند و برای تأمین اقتدار و تثبیت وضع خویش مشروطیت را بصورت آلتی معطل در آورند.

علت اینکه کسروی متوجه نوشتن تاریخ مردم ایران در دوران مشروطیت شد، تا اندازه زیادی این بود که خود او مبارزات پاکدلانه آذربایجانیان را در راه فروزان نگاهداشتن مشعل آزادی ایران، بچشم دیده بود و مردی چون او نمیتوانست آن اندازه کج خیال باشد که فداکاریهای ستارخان را نتیجه «تحریک خارجی» تصور کند. او کوشش بیدریغ توده ها را در راه تأمین آزادی و مشروطیت میدید و بهمین سبب وقتی دید که خونهای ریخته شهدای آزادی بسامال میشود و «میوه چینان» نزدیک است که قهرمانان واقعی انقلاب را در فراموشخانه تاریخ بپندازند تصمیم بنویشتن تاریخ صادقانه مشروطه گرفت و درین راه کوشش گرانبها کرد.

با اینهمه چون محرك نگارش تاریخ «مشروطه ایران» احساسات
پاکی بود که نسبت به بانیان مشروطیت ایران داشت و تا اندازه یسی
که برای يك مورخ شایسته و دانا ضروری است معلوم جدید خاصه
فلسفه و فلسفه تاریخ و منطق نو آشنایی نداشت ناچار با نجرافهایی
برخورد و با اینکه تا حد امکان کوشیده بود تا خود را از لغزش مصون
دارد باز هم کتاب نفیس او از بعضی خطایا خالی نماند. البته لغزشهای
کوچک از ارزش کتاب او نیسکاهد و قدر او را نمیشکند، اما این مجوز
نیست که ما آنرا نادیده انگاریم زیرا در اینصورت ممکن است کسانی که
پس از او نیز درین راه قدم بر میدارند بهمان اشتباهات دچار شوند.

اینک نکاتی را که بنظر ما شایسته ذکر است باختصار یاد میکنیم:
۱ - انشای تاریخ مشروطه انشای خاص کسروی است. وی
درباره تغییرات زبان فارسی نظر خاصی داشت و عقده خود را درین
باره در رساله یی بنام «زبان پاك» نگاشته بود، مافلا سر بحث در آن
باره را نداریم. اما حق این بود که کسروی این «زبان» را در تدوین
تاریخی که قسمت اعظم آن متن تلگرافها و اسناد تاریخی. مقالات
جراید است بکار نبرد. زیرا در اینصورت نه کتاب او بزبان «پاك»
نوشته میشد و نه سبک نگارش عادی زبان فارسی را داشت.

۲ - شادروان کسروی در تدوین اسناد تاریخی خویش،
انها را بر حسب استحکام و عظمت تاریخی طبقه بندی نکرده و با اصطلاح
علم تاریخ از «نقادی اسناد و مدارك» غافل مانده است. تردید
نیست که متن تلگراف انجمن ایالتی آذربایجان از نظر اهمیت تاریخی
با نقل قول از فلان کاسب سر گذر قابل قیاس نیست. زیرا میتوان
تلگرافهای انجمن یا متن روزنامه های منشوره در حضرت عبدالعظیم را
بعنوان اسناد متقن و غیر قابل تردید تاریخی مورد استفاده قرار داد.
اما نقل قول فلان شخص درباره قتل برادرش از نظر علم تاریخ سندی
نمیتواند داشته باشد.

۳ - در تاریخ مشروطه ایران بیشتر بجر یانانی که در آذربایجان
میگذشته توجه شده است و اگر گاهی مختصراً درباره وقایع سایر نقاط
ایران اشارتی میرفته متکی با اسناد و مدارك درست نیست این نقص دو
علت دارد: یکی اینکه در آغاز کار کسروی این کتاب را تحت عنوان

امضای کوکرینیکیسی - **Kukriniksi** در زیر کاریکاتورهای زنده و پر مغز مطبوعات شوروی همیشه بچشم می‌خورد. این امضا از آن سه تن کاریکاتوریست و نقاش مشهور شورویست که همیشه باهم کار می‌کنند. نام «کو-کری-نیکسی» از حروف اول اسمهای آنان

«تاریخ هیجده ساله آذربایجان» نگاشته و بالطبع درباره سایر نقاط کمتر تحقیق کرده است. دوم اینکه چون خود مورخ آذربایجانی بود طبعاً بهتر میتواند اسناد و مدارک مربوط بتاریخ آذربایجان را جمع آوری کند و این امر باعث آن شده است که کسروی تقریباً اهمیتی بسایر نقاط ایران ندهد در صورتیکه اگر مؤلف کیلانی یا خراسانی یا خوزستانی بود، قطعاً کتاب او صورت فعلی را نداشت.

۴ - اما نقصی که بیش از همه حائز اهمیت است اینست که شادروان کسروی تاریخ خویش را بر روی زمینه اقتصادی و اجتماعی عصر مشروطیت نگاشته و در واقع از توجه بعامل و اسباب واقعی انقلاب بازمانده است. از انقلاب مشروطیت ایران، يك طبقه اجتماعی خاص پشتیبانی میکرد و کسروی در هیچ جای تاریخ خویش بدرستی نقش این طبقه را تشخیص نداده و از آن بادی نکرده است. انقلاب مشروطیت ایران، در آغاز پیدایش از طرف بورژوازی ایران پشتیبانی میشد و اگر نقش این طبقه را در صدر مشروطیت و مبارزه‌ی که با فئودالها میکردند در نظر بگیریم، بسیاری از مسائل برای ما روشن خواهد شد و مثلاً از توفیق انقلاب در تقاطعی که پیشه‌وران و ارباب حرف و خرده مالکین اکثریت داشته‌اند و عدم توفیق آن در تقاطعی که زیر سلطه فئودالها بوده است بر ما روشن میشود.

مناسفانه جای نقادی دقیق و مفصل جزئیات تاریخ مشروطه کسروی درین مختصر نیست ما امیدواریم که جوانان دانش پژوه ایرانی برای خدمت بفرهنگ ملت ایران، این نقائص را بر طرف کنند و رویه‌رفته تاریخی که شایسته سوابق درخشان ملت ما است برای ایران بوجود آورند.